

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет економіки та управління

Кафедра економічної теорії

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	Економічна аналітика
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	05 Соціальна та поведінкові науки
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	051 Економіка

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «**Факторний аналіз національного багатства країни**»

здобувача Корсуна Євгенія Максимовича _____
(підпис)

Науковий керівник: д.е.н., проф. Радіонова І.Ф.

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

В.о. завідувача кафедри: д.е.н., проф. Кириленко В.І.

(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет економіки та управління
Кафедра національної економіки та публічного управління

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА

"Економічна аналітика"

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ

5. Соціальні та поведінкові науки

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

"Економіка"

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

М.К. Галабурда

(підпис) (ініціали, прізвище)

2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

В.І. Кириленко

(підпис) (ініціали, прізвище)

2024 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти

Корсун Є.М.

(прізвище, ім'я, по батькові)

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему «Факторний аналіз національного багатства країни»

Т

е

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах

у

з

а

т

в

е

р

д

ж

е

н

о

н

а

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1

Теоретичні основи аналізу національного багатства країни

(назва розділу)

Розділ 2

Інструментарій факторного аналізу національного багатства України

(назва розділу)

Розділ 3

Основи стратегії структурних змін національного багатства

(назва розділу)

Об'єкт дослідження:	Національне багатство країни
Предмет дослідження:	Факторний вплив на структуру та динаміку національного багатства
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Ідентифікація впливових факторів змін структури та динаміки національного багатства

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Теоретичні основи аналізу національного багатства країни
<ul style="list-style-type: none">- Еволюція поглядів на зміст та структуру національного багатства в економічній науці- Теорія та практика оцінювання національного багатства: порівняльний аналіз	
У розділі 2	Факторний аналіз національного багатства України
<ul style="list-style-type: none">- Структура національного багатства України у 2000-х – 2020-х рр. та застосування індексу структурних змін- Елементи структури національного багатства за Системою національних рахунків- Теоретичний та прикладний аналіз факторів впливу на динаміку національного багатства	
У розділі 3	Основи державної стратегії структурних змін національного багатства України
Ідентифікація елементів державної стратегії змін у структурі національного багатства, які впливають з його аналізу та виявлених проблем у формуванні	

Завдання підготував науковий керівник

(підпис)

Радіонова І.Ф.

(ініціали, прізвище)

Завдання одержав здобувач

(підпис)

«_____» _____ 2024 р.
Корсун Є.М

(ініціали, прізвище)

«_____» _____ 2024 р.

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 58 сторінок, 11 таблиць, 9 рисунків, список використаних джерел з 34 найменувань.

Назва роботи: Факторний аналіз національного багатства країни

Об'єктом дослідження є національне багатство країни.

Предметом дослідження є факторний вплив на структуру та динаміку національного багатства.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи: ідентифікація впливових факторів змін структури та динаміки національного багатства України.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

роаналізувати еволюцію поглядів на зміст та структуру національного багатства в економічній науці.

ровести порівняльний аналіз теорії та практики оцінювання національного багатства.

цінити структуру національного багатства України у 2000-х – 2020-х роках та застосувати індекс структурних змін.

озглянути елементи структури національного багатства за Системою національних рахунків.

ровести теоретичний та прикладний аналіз факторів впливу на динаміку національного багатства.

дентифікувати елементи державної стратегії змін у структурі національного багатства на основі аналізу та виявлених проблем у формуванні.

Практичне значення отриманих результатів: результати дослідження можуть бути використані для формування ефективної державної політики щодо управління національним багатством та оптимізації його структури. Описана і застосована методика проведення факторного аналізу може бути використана на практиці під час оцінки динаміки та структури національного багатства.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи: **2024.**

Рік захисту роботи: **2024.**

Ключові слова: національне багатство, факторний аналіз, структурні зміни, економічний розвиток, державна стратегія, національні рахунки, економічна аналітика.

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА КРАЇНИ

Еволюція поглядів на зміст та структуру національного багатства в економічній науці

Теорія та практика оцінювання національного багатства: порівняльний аналіз

РОЗДІЛ 2. ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА УКРАЇНИ

2.1. Структура національного багатства України у 2000-х – 2020-х рр. та застосування індексу структурних змін

2.2. Елементи структури національного багатства за Системою національних рахунків

2.3 Теоретичний та прикладний аналіз факторів впливу на динаміку національного багатства

РОЗДІЛ 3. ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ СТРУКТУРНИХ ЗМІН НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА УКРАЇНИ

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Аналіз національного багатства є важливою складовою економічних досліджень, оскільки національне багатство відображає сукупність матеріальних і нематеріальних ресурсів, що забезпечують економічний розвиток та добробут країни. В умовах сучасної глобалізації та динамічних змін у світовій економіці, дослідження факторів, які впливають на структуру та динаміку національного багатства, набуває особливої актуальності для України. Це дослідження дозволить визначити основні напрямки розвитку національної економіки та сприятиме формуванню ефективних державних політик щодо управління ресурсами країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика національного багатства активно досліджувалася як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. Серед зарубіжних дослідників слід відзначити праці А. Гамільтона, Д. Рікардо, А. Сміта, які заклали теоретичні основи розуміння національного багатства. В Україні значний внесок у дослідження національного багатства зробили такі вчені, як І.М. Бобух, В.О. Луцков, Є.О. Кузьменко, С. С. Шумська які досліджували структурні елементи та методи оцінки національного багатства. Незважаючи на значний науковий доробок, багато аспектів впливу факторів на динаміку та структуру національного багатства залишаються невирішеними та потребують подальшого вивчення.

Метою даної кваліфікаційної роботи є ідентифікація впливових факторів змін структури та динаміки національного багатства України. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання:

роаналізувати еволюцію поглядів на зміст та структуру національного багатства в економічній науці.

ровести порівняльний аналіз теорії та практики оцінювання національного багатства.

цінити структуру національного багатства України у 2000-х – 2020-х роках та застосувати індекс структурних змін.

озглянути елементи структури національного багатства за Системою національних рахунків.

ровести теоретичний та прикладний аналіз факторів впливу на динаміку національного багатства.

дентифікувати елементи державної стратегії змін у структурі національного багатства на основі аналізу та виявлених проблем у формуванні.

Об'єктом дослідження є національне багатство країни.

Предметом дослідження є факторний вплив на структуру та динаміку національного багатства.

У процесі дослідження використано *методи* критичного аналізу та порівняння, економіко-статистичні методи, факторний аналіз для визначення впливу різних факторів на національне багатство.

Теоретична значущість роботи полягає у розвитку наукових уявлень про структуру та динаміку національного багатства, а також у визначенні ключових факторів, що впливають на ці процеси. Методична значущість полягає у застосуванні новітніх методів факторного аналізу для оцінки національного багатства. Практична значущість роботи полягає у можливості застосування отриманих результатів для формування ефективної державної політики щодо управління національним багатством та оптимізації його структури.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних науковців, статистичні дані Державної служби статистики України, звіти міжнародних організацій, а також аналітичні матеріали, що стосуються економічного розвитку та національного багатства.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА КРАЇНИ

1.1. Еволюція поглядів на зміст та структуру національного багатства в економічній науці

Погляди на зміст та структуру національного багатства постійно еволюціонували в рамках концепції макроекономічного аналізу, зокрема теорії багатства нації, в основі якої – узагальнюючі показники. Як зазначає Є. О. Кузьменко, еволюція поглядів на змістовну сутність та компоненти національного багатства, його роль відтворення трансформується в умовах виникнення нових уявлень та думок про джерела економічного росту, суспільного розвитку. З такою думкою можна погодитися, зважаючи на виникнення та розвиток нових факторів виробництва (людський капітал, наука та інформація), що стають новими рушіями зростання, забезпечують появу нових видів економічної діяльності.

Вперше національне багатство як наукову категорію почали досліджувати з інституційної точки зору меркантилісти (Т. Ман, Ч. Давенант, В. Стаффорд, А. Монкретьян) [Бобух, І. М.], які розглядали поняття в контексті сфери обігу та формування активного торговельного балансу, політики протекціонізму для первісного нагромадження капіталу. Меркантилізм як найбільш рання міжнародна система економічних відносин припускає про створення багатства завдяки масовому експорту робочої сили, сировини, капіталу, готової продукції, як наслідок – створення позитивного торговельного балансу. Натомість внутрішній оборот країни створює лише перерозподіл багатства. Серед найбільш відомих меркантилістів британський економіст Т. Ман («Трактат про колоніальну політику» 1664 року), міністр фінансів Франції Ж. Б. Кольбер, італійський економіст А. Серра,

португальський економіст А. де С. де Карвальо, британський економіст Дж. Логг. В цілому вказані вчені висловлювали ідеї щодо важливості зовнішньої торгівлі, збільшення обсягів експорту, нарощування внутрішнього виробництва, наявних запасів золота, срібла для національного багатства. Відзначимо, що такі погляди на витoki багатства були пов'язані зі зміною технологічної структури економіки, поглиблення мануфактурного виробництва та саме зростання торгівлі, які і забезпечили нагромадження капіталу [Смесова. В. Л., с. 13; Оксенюк, Т. М., с. 156]. При цьому, Т. Ман наголошував на важливості промислового виробництва, яке «має задовольняти інтереси торгівлі», тобто враховувати попит на товари, затребувані на ринку. Відзначимо також, що ранні меркантилісти ототожнювали багатство із золотом, сріблом та зводили функцію грошей до нагромадження, тоді як представники пізнього меркантилізму – із надлишком продуктів, які можна перетворити на зовнішньому ринку в гроші, що були засобом нагромадження та обігу [Квак М. В. еволюція...].

Систематизуємо економічні положення меркантилістів, які виникали та еволюціонували в Європі у XVI-XVIII ст., формуючи ідеї витоків національного багатства. Представники цієї наукової школи стверджували про залежність створення капіталу від підвищення експорту та матеріальних активів, а елементами багатства виступають: 1) нагромадження срібла, золота, тому доцільно підтримувати політику експорту товарів, послуг; 2) розвиток зовнішньої торгівлі з іншими країнами для забезпечення зростання міжнародного обміну товарів та послуг; 3) підтримка заходів стимулювання внутрішнього виробництва продукції, що забезпечує збільшення внутрішнього споживання, обсягів експорту [Квак М.; Бобух; Павелко, О. В.].

Проникнення у сферу виробництва торгового капіталу зумовило зміну поглядів на джерела національного багатства: виникає наукова школа фізіократів, де аграрне виробництво стало його рушієм.

Фізіократи (Ф. Кене, А. Тюрго, В. Мірабо та ін.) також були одними з перших, хто сформував ідеї джерел національного багатства, як «чистого

продукту» сільськогосподарського виробництва та галузі. Водночас зазначимо, що скорочення частки первинного та вторинного секторів економіки, до яких саме відносять аграрний сектор, промислового виробництва, впровадження технологій в різні види господарської діяльності, зростання частки третинного, четвертинного секторів вказують на те, що в ХХІ ст. все більше значення для створення національного багатства відіграють наука, освіта, інновації, людський капітал.

Повертаючись до економічної думки фізіократів, відзначимо, що вони стверджували про створення капіталу у сфері виробництва та розподілу, а обсяг багатства «визначався інтенсивністю потоку благ», вироблених в країні [Бобух, с. 2]. Фізіократична думка виникла у Франції, де аграрний сектор проголошено єдиною галуззю створення багатства, тоді як інші віднесені до невиробничої сфери [квак М. В., с. 318].

Ф. Кене як засновник цієї наукової думки вважав, що ідея природного створення капіталу в цьому секторі економіки призвела до зосередження уваги на натуральній стороні виробничого процесу [Бобух]. Ф. Кене висловлював думку про початок будь-якої діяльності з вкладення коштів (здійснення витрат) на сировину, а авансовані затрати на сільське господарство забезпечують отримання чистого прибутку або продукту [Квак; Топішко, О. І.]. Відзначимо, що в умовах сучасного аграрного виробництва, в якому застосовуються провідні технології (наприклад, зрошування, посівів, обробітки тощо), відповідні підприємства вкладають кошти не лише в сировину, а здебільшого готові продукти інших галузей, тому цю ідею Ф. Кене вважаємо застарілою.

Погляди фізіократів щодо витоків національного багатства суттєво відмінні від поглядів меркантилістів, адже перші вважали його рушієм продуктивності землі, земельну ренту, яка і є джерелом нарощування капіталу та доходу країни. Виробництво та багатство країни залежить також від продуктивності праці, особливо в галузе сільського господарства, тому доцільно ефективно використовувати наявні ресурси та працю для збільшення

виробництва. На противагу меркантилістам, фізіократи не відводили значну роль торгівлі, не вважаючи їх основою національного багатства.

Класиками політичної економії закладено підґрунтя сучасного розуміння сутності та значення категорії «національне багатство»: у працях К. Маркса, Д. Рікардо, У. Петті, А. Смітом праця і матеріальна сфера виробництва вважалася джерелом збільшення багатства. Класична школа політичної економії довела всеохоплюючу форму багатства та визначила це поняття як суму споживчих вартостей всіх продуктів в суспільстві [Бобух, с. 2]. Відтак, У. Петті провів оцінку національного багатства Англії, до якої включив: землю шляхом проведення капіталізації земельної ренти зі ставкою 5,56% (144 млн. ф. стерлінгів), будинки шляхом капіталізації з нормою 8,33% (30 млн. ф. стерлінгів), флот (3 млн. ф. стерлінгів), худобу (36 млн. ф. стерлінгів), золото та срібло (6 млн. ф. стерлінгів), вироби, товари та посуд з золота, срібла, меблі

Тож підсумовуючи, зазначимо, що і меркантилісти, і фізіократи до структури національного багатства включали перш за все матеріальні активи, які створювалися у сфері торгівлі, виробництва, розподілу, підлягали вимірюванню в грошовому вираженні.

Саме А. Сміт та Д. Рікардо зробили значний внесок у розвиток теорії національного багатства та визначили його як «сукупність предметів, що слугують задоволенню потреб людей, належать окремій особі, групі осіб, народу», що ототожнює поняття «багатства» та «майна», не зважаючи на обсяги останнього.

Погляди Адама Сміта і Давида Рікардо на національне багатство відрізнялися за певними аспектами, але обидва вони робили вагомий внесок у розвиток економічної науки. А. Сміт підкреслював важливість диверсифікації виробництва та важливість розвитку різноманітних галузей економіки та диверсифікації виробництва для збільшення національного багатства. Вчений відмічав суттєву роль ринку та конкуренції у стимулюванні нагромадження капіталу: ринковий механізм та конкуренція сприяють ефективному розподілу

ресурсів та стимулюють економічний розвиток. А. Сміт відзначав важливість підвищення продуктивності праці для збільшення національного багатства.

Д. Рікардо розвинув ідею закону відносної переваги, відповідно до якого країни повинні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, у виробництві яких вони мають відносні переваги, і торгувати з іншими країнами за взаємовигідних умов. Науковець також розробив теорію ренти, в якій він досліджував вплив земельної ренти на економічний розвиток країни. Вчений сформулював закон про спадаючу межу земельної ренти, за яким при збільшенні оброблюваних земель земельна рента зростає, але за дедалі менш вигідних умов, що призводить до обмеження економічного зростання.

Отже, А. Сміт та Д. Рікардо розглядали національне багатство через призму ринкових відносин, продуктивності праці, а також впливу земельної ренти на економіку, хоча їх підходи мали свої особливості та акценти.

У Стандарті СНР (Система національних рахунків) 1968 року встановлено методологічні принципи та правила обліку економічної діяльності та формування національного багатства. Основні аспекти розрахунку національного багатства за цим стандартом включали:

активи та пасиви: Національне багатство визначалося як сукупність матеріальних та нематеріальних активів, що належать країні, а також її зобов'язань (пасивів) на певний момент часу.

матеріальні активи: Це включало в себе земельні ділянки, будівлі, машини та обладнання, запаси сировини та інші реальні ресурси, які має країна.

нематеріальні активи: Сюди відносилися інтелектуальна власність, авторські права, бренди та інші нематеріальні активи, які має країна.

пасиви: Це борги та зобов'язання країни перед іншими суб'єктами, включаючи борги уряду, корпорацій, господарств та індивідуальних осіб.

валюта та золото: Також у складі національного багатства враховувалися резерви валюти та золота, що належать країні.

Цей стандарт встановлював загальні принципи та методологію розрахунку національного багатства, що дозволяв порівнювати економічну

ситуацію різних країн та вимірювати їх економічний розвиток на основі єдиних критеріїв.

Стандартом СНР (Система національних рахунків) 1993 року внесено певні зміни і доповнення до методології обліку національного багатства порівняно з попереднім стандартом 1968 року. Основні аспекти розрахунку національного багатства за цим стандартом включають:

розширення концепції активів: У стандарті 1993 року було розширено поняття активів, включаючи додаткові складові, такі як природні ресурси, екологічні активи та інтелектуальний капітал.

цінка нематеріальних активів: До складу національного багатства включалися нематеріальні активи, такі як інтелектуальна власність, бренди, патенти, права на ліцензії тощо.

рахування екологічних активів: Стандарт враховував важливість екологічних активів, таких як ліси, водні ресурси, ґрунти тощо, як частину національного багатства.

досконалення методів оцінки: Використання більш точних та деталізованих методів оцінки активів та пасивів для забезпечення більш точних розрахунків національного багатства.

пасиви та борги: Врахування зовнішніх боргів та зобов'язань країни як пасивів, що зменшують національне багатство.

Ці зміни в стандарті 1993 року дозволили краще враховувати різноманітні аспекти економічної діяльності та розширити розуміння національного багатства як складного поняття, що включає в себе різні види активів та ресурсів, які мають важливе значення для економічного розвитку країни.

Стандарт СНР (Система національних рахунків) 2008 року відображає останні зміни в методології обліку національного багатства та враховує нові виклики, що виникають у сучасній економіці. Основні аспекти розрахунку національного багатства за цим стандартом включають:

додаткове розширення концепції активів: Поняття активів стало ще більш

розгалуженим, охоплюючи не лише матеріальні та нематеріальні активи, але й інноваційний капітал, інформаційні технології, людський капітал та інші.

досконалення методів оцінки: Використання новітніх методів та підходів до оцінки різних видів активів, зокрема, інноваційного капіталу, інтелектуальної власності та інших сучасних ресурсів.

рахування сталого розвитку: Звернення уваги на сталий розвиток та екологічні аспекти економічної діяльності, включаючи оцінку екологічних активів та впливу на навколишнє середовище.

аналіз фінансових потоків: Додатковий аналіз фінансових потоків та зв'язків між різними секторами економіки для кращого розуміння структури та динаміки національного багатства.

рахування глобальних викликів: Врахування глобальних викликів та транснаціональних взаємозв'язків у розрахунках національного багатства, таких як глобальна торгівля, міжнародні інвестиції тощо.

Ці зміни дозволяють краще адаптувати методологію СНР до сучасних реалій та враховувати різноманітні аспекти економічної діяльності, що сприяє більш точному та повному розумінню національного багатства країни.

Розглянемо також детальніше погляди вітчизняних науковців на сутність та структуру національного багатства. І. М. Бобух та В. О. Луцков наводять різні концепції національного багатства, які відрізняються підходами до методичних, методологічних питань його дослідження: відтворювальна концепція національного багатства,; питання залежності національного багатства та ВВП; принципові аспекти формування національного доходу; матеріальні складові національного багатства.

І. М. Бобух та В. О. Луцков використовують ресурсний підхід та визначають національне багатство як «потенціал соціально-економічного розвитку країни, що є сукупністю наявних у державі ресурсів, на які встановлено право власності держави, юридичних і фізичних осіб – резидентів даної країни, що використовуються або можуть бути використані для забезпечення реалізації їх економічних інтересів з метою суспільного

розвитку, за виключенням непогашених зовнішніх фінансових зобов'язань». Ознаками елементного складу національного багатства вчені визначили: економічну вимірюваність, високий ступінь суспільно-економічної значущості, можливість встановлення права власності [с. 70].

Є. О. Кузьменко трактує багатство наступним чином: 1) у звичному сенсі як сукупність поточного потоку благ (доходів), їх накопиченого підсумку в дійсній і грошовій формі; 2) в науковому сенсі – як накопичений матеріальний підсумок або результат попередніх циклів відтворення, водночас як передумова їх подальшого продовження, що чітко відділяє багатство від поточного потоку благ (доходів), не маючи прямого «прирощення» у формі фінансових активів, які в окремих випадках виступають частиною багатства; 3) як економічна категорія: «єдність його двох сторін: матеріально-речової та соціальної».

С. С. Шумська розглядає національне багатство країни як одну із економічних категорій, інтегральний показник оцінки, порівняння потенціалу та економічних можливостей різних країн: «національне багатство – це сукупність нагромаджених матеріальних, нематеріальних активів, створених працею попередніх поколінь, що знаходяться на економічній території країни та належать їй, її резидентам, в тому числі за межами країнами, розвідані, включені в економічний оборот різних видів ресурсів» [С. С. Шумська, с. 27].

М. Квак розглядає національне багатство як макроекономічну категорію та нагромаджений запас ресурсів, благ, що визначають результати економічної діяльності та можливостей, потенціалу нації щодо її майбутнього соціально-економічного розвитку [с. 29]. У структурі національного багатства України М. Квак виділяє: основний капітал, людський капітал, природний, фінансовий капітал, резервні активи [с. 31].

В. М. Краєвський досліджує нематеріальну складову національного багатства у вигляді соціального капіталу [с. 417]. Крім цього, у складі основного капіталу (фондів) автор виділяє нематеріальні вироблені активи – об'єкти, які створюються працею людини, наприклад, вартість витрат по

розвідці корисних копалин, програмного забезпечення, оригінальних творів різних жанрів, літератури тощо. До природних активів (матеріальні невикористані активи) належать надра, водні ресурси, земля. До нематеріальних невикористаних активів автор відносить об'єкти інтелектуальної власності – авторські права, патенти, «гудвіл», договори про оренду тощо [с. 417].

Р. В. Яковенко характеризує національне багатство (національний капітал) за системним підходом – це величина накопичених у країні матеріальних (основний та оборотний капітал підприємств, капітал сфери нематеріального виробництва) і нематеріальних (людські здібності, досягнення у науці та техніці, культурі і спорті, у мистецтві, а також нагромаджений виробничий досвід суспільства) цінностей, створених для виробництва і споживання, золотовалютних запасів, боргів інших країн (за вирахуванням боргів іншим країнам) і власності даної країни в інших країнах та людський капітал. Разом з тим, автор визначає національне багатство як «сукупну вартість усіх економічних активів (як фінансових, так і нефінансових) в ринкових цінах, що знаходиться у власності резидентів країни, за вирахуванням їх фінансових зобов'язань нерезидентам країни». Слід враховувати, що фінансові документи (акції, облігації, інші цінні папери), як правило, мають цінність лише тому, що представляють права власності на речові елементи національного багатства та доходи від них [с. 2].

За розширювальною концепцією національного багатства у його структуру включають людський капітал, культурні цінності, досягнення науково-технічної думки, інші активи, залучені в процеси соціально-економічного розвитку, тобто не лише створені в процесі економічного росту, а й в процесі суспільного розвитку. Розширювальна концепція відповідає сучасному розумінню сутності національного багатства в забезпечення стійкого економічного зростання [с. 418].

Бобух, І. М., Луцков, В. О. пропонують виділяти чотири основні складові багатства: 1) природно-ресурсний потенціал (земельні, водні, біотичні, рекреаційні, мінерально-сировинні та паливно-енергетичні ресурси й

екологічну місткість довкілля); 2) людський потенціал (соціальний та інформаційний капітал); 3) основний капітал (основні засоби підприємств, організацій, населення, нематеріальні активи), об'єкти незавершеного капітального будівництва та оборотні кошти в запасах товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ); 4) елементи фінансового капіталу, які впливають на обсяг національного багатства (що включають чисті іноземні активи депозитарних корпорацій і зовнішній борг інших секторів економіки) [с. 71].

У зарубіжній літературі до компонентів національного багатства відносять [Kunte, A., Hamilton, K., Dixon, J., & Clemens, M. (1998)]:

1) природній капітал (відновлювальні та невідновлювальні ресурси: земля, сільськогосподарські угіддя, капітальна вартість пасовищ, деревина, недеревні лісові ресурси, інструментальна чи споживацька вартість природоохоронних територій, нафта, вугілля, природний газ, а також важливі для екології та життя метали та мінерали);

2) виробничі активи: сума обладнання та устаткування країни;

3) людські ресурси.

Тож враховуючи вище наведені пропозиції вчених щодо структури національного багатства та оцінки Державної служби статистики за Системою національних рахунків (СНР) виділимо такі його компоненти:

1. Матеріальні активи, тобто запас, сукупність нагромадженого запасу ресурсів країни, до якого віднесемо:

1.1. Основний капітал країни.

1.2. Оборотний капітал країни.

1.3. Природні ресурси як матеріальні невироблені активи.

2. Нематеріальні активи:

2.1. Людський капітал.

. Соціальний капітал.

. Нематеріальні вироблені активи як результат людської праці, наприклад, продукти інтелектуальної власності.

3. Фінансові активи як різниця між чистими фінансовими активами та чистими фінансовими зобов'язаннями (монетарне золото та СПЗ, готівкові гроші та депозити, боргові цінні папери, кредити, акціонерний капітал та акції або паї інвестиційного фонду, страхування, пенсійні та стандартизовані гарантійні схеми, похідні фінансові інструменти та фондові опціони працівників, інша дебіторська/ кредиторська заборгованість).

Вище наведена структура національного багатства країни слугуватиме основою для оцінювання наявних ресурсів, можливостей, матеріальних та нематеріальних цінностей в Україні.

Таким чином, огляд еволюції думок та ідеї основоположників економічної теорії національного багатства свідчить про відмінності в його трактуванні, джерелах створення. Якщо меркантилісти провідну роль в нарощуванні капіталу віддавали зовнішній торгівлі, зокрема масовому експорту матеріальних цінностей як способу накопичення золота, срібла, промисловості, з яким і ототожнювали багатство, то фізіократи досліджували аграрний сектор як основний виробничий сектор створення «чистого продукту» та сферу розподілу. Натомість класики економічної теорії заклали сучасне розуміння сутності «національного багатства», джерелом якої виступають праця та матеріальну сферу виробництва. українські вчені ототожнюють національне багатство з матеріальними та нематеріальними ресурсами країни та виокремлюють такі структурні елементи, як людський, соціальний, природний, фінансовий капітал, резервні активи. В сучасній економічній думці також акцентується увага на людських здібностях, науці, техніці, культурі, нагромадженому виробничому досвіді суспільства, золотовалютних запасах. Тож вважаємо, що еволюція поглядів на сутність та структуру національного багатства призвела до розширення її складу та включення додаткових компонентів, які відіграють вагомую роль в нагромадженні капіталу.

1.2. Теорія та практика оцінювання національного багатства: порівняльний аналіз

Неоднозначність тлумачень як поняття «національне багатство», так і його оцінки може свідчити про недостатність наукових розробок в цій галузі, а також може бути викликана тим, що національне багатство кожної країни змінюється динамічно, особливо під впливом глобалізації, інституціональних трансформацій, науково-технічного прогресу. Оскільки у динаміці національного багатства втілюється ефективність суспільного відтворення, тобто кінцевий результат економічної діяльності суспільства, то важливим постає питання вибору методології оцінювання величини національного багатства [Ляховець].

У Світовий банк провів оцінку та аналіз національного багатства в різних країнах світу за 1995-2005 роки, виділяючи наступні його компоненти: 1) природний капітал; 2) вироблений капітал; 3) нематеріальний капітал. Проведене дослідження вказує на зміщення складу багатства з природнього до виробленого та все більше до нематеріального капіталу, зважаючи на соціально-економічний розвиток країн, який почав переважати у всіх країнах. Крім того, експерти Світового банку відзначили важливість інвестицій в людський капітал, створення ефективних інституцій налагодження дієвої системи управління капіталом, від яких залежить економічна віддача різних форм капіталу.

Методологія оцінки національного багатства різних країн, проведена Світовим банком, передбачала аналіз наступних його компонентів:

Загальний (сукупний) капітал:

1.1. Вироблений капітал, до якого віднесено: 1) машини, обладнання та споруди; 2) міську землю.

1.2. Природний капітал, до якого включено: 1) енергетичні ресурси (нафта, природний газ, кам'яне вугілля, буре вугілля); 2) мінеральні ресурси (боксити, мідь, золото, залізо, свинець, нікель, фосфат, срібло, олово, цинк); 3)

деревні ресурси; 4) недеревні лісові ресурси; 5) посівні землі; 6) пасовища; 7) охоронювані території.

Чисті іноземні активи.

Нематеріальний капітал розраховано як залишкову суму, тобто як різницю між сумою загального обсягу багатства і сумою виробленого, природного капіталу та чистих іноземних активів.

Загальний капітал розраховано за формулою:

$$Wt = \int_t^{\infty} Cs * e^{-r(s-t)} ds \quad (1.1)$$

Д

е

Wt – сукупний обсяг капіталу в певному році t , Cs – споживання в році s , r – це соціальна норма прибутку від інвестицій, розрахована:

(1.2)

е

– чиста норма часових переваг $Wt = \int_t^{\infty} Cs * e^{-r(s-t)} ds$ (1.3)

Якщо припускаємо, що споживання зростає з постійною швидкістю, важливо визначити, чи можна виразити цю норму часових переваг. Формула (1.3) неявно передбачає, що споживання є стабільним, тобто рівень заощаджень є достатнім для компенсації виснаження природних ресурсів.

Розрахунок загального багатства потребує врахування двох припущень при обчисленні початкового рівня споживання: 1) нестабільність споживання за різні проміжки часу (наприклад, різні його обсяги у 1995 році та 2005 році), тому експерти Світового банку використали в розрахунках п'ятирічний центрований середній показник споживання за п'ять років для кожного року: 1995, 2000 та 2005 років; 2) від'ємні норми заощаджень, скориговані на виснаження виробленого та природного капіталу. У випадку, коли значення заощаджень, скоригованих на виснаження, негативні, країни споживають природні ресурси, ставлячи під загрозу перспективи споживання в майбутньому. У цьому випадку потрібно визначити міру сталого споживання.

В результаті розрахунків Світового банку визначено суму глобального обсягу багатства в розмірі 673 593 мільярдів доларів у 2005 році. У всіх регіонах найбільшу частку у структурі капіталу припало на нематеріальний капітал, частка якого зростала із зростанням доходів в межах: 57% від загального обсягу багатства для країн з низьким рівнем доходу; 81% від загального багатства в країнах з високим рівнем доходу. В міру зростання доходів виявлено симетричне зниження важливості природного капіталу (від доходу).

За період з 1995 року до 2005 року обсяг глобального багатства зріс на 34%. Всі країни, не зважаючи на рівень доходів, наростили власний капітал за цей період, з часом в розподілі багатства не відбулося жодних змін. Більша частка світового багатства зосереджена в країнах з високим рівнем доходу, при цьому його частка дещо знизилася (з 84% до 82%). У країнах з низьким і середнім рівнем доходу спостерігалось зростання загальної частки багатства з володіли лише 1% світового багатства.

Тож зважаючи на дослідження Світового банку, можна зробити висновок, що структура національного багатства, як системи елементів характеризується пропорційністю. З розвитком суспільства та економіки відбувається зміна його абсолютної величини та структури, відношення між окремими компонентами, як наслідок – виникають його нові ознаки та складові. Відтак, виникають нові види нематеріальних активів підприємств, які є як результатом інтелектуальної праці людини, інноваційної діяльності.

У вітчизняній літературі розрахунок національного багатства як макроекономічного показника пропонується здійснювати на основі системи національних рахунків (СНР) та в розрізі видів капіталу, котра побудована на моделі народногосподарського кругообігу. В такому обігу процеси функціонування економіки відображені у вигляді замкнутих потоків (продукту) та нагромаджених запасів (багатства) [Ляховець, с. 5; С. С.

Шумська, с. 27; В. В. Травін]. Водночас, С. І. Дорогунцов та С. С. Шумська стверджують, що все більше економістів сходяться на думці про неадекватність оцінки багатства на основі СНР [Національне багатство України [Монографія] / За ред. Дорогунцова С. І. К.: РВПС України НАН України, 2005. 224 с.; Шумська, 2006]. Вважаємо, що в такому випадку до оцінювання будуть включені основні види капіталу (матеріальні, нематеріальні активи, фінансові, нефінансові активи), натомість складно оцінити такі види капіталу, як природний, людський, соціальний капітал.

В. В. Травін детально розглядає систему національного рахівництва для кількісної оцінки результатів поточних економічних операцій за кожним сектором економіки і накопичення цих результатів для забезпечення виробничого процесу. Сучасна система національних рахунків логічно пов'язана з проходженням економічних процесів. Система національних рахунків будується в таких розрізах: інституційні сектори, галузі економіки, економічні операції, рахунки економіки в цілому (Рис. 1.1).

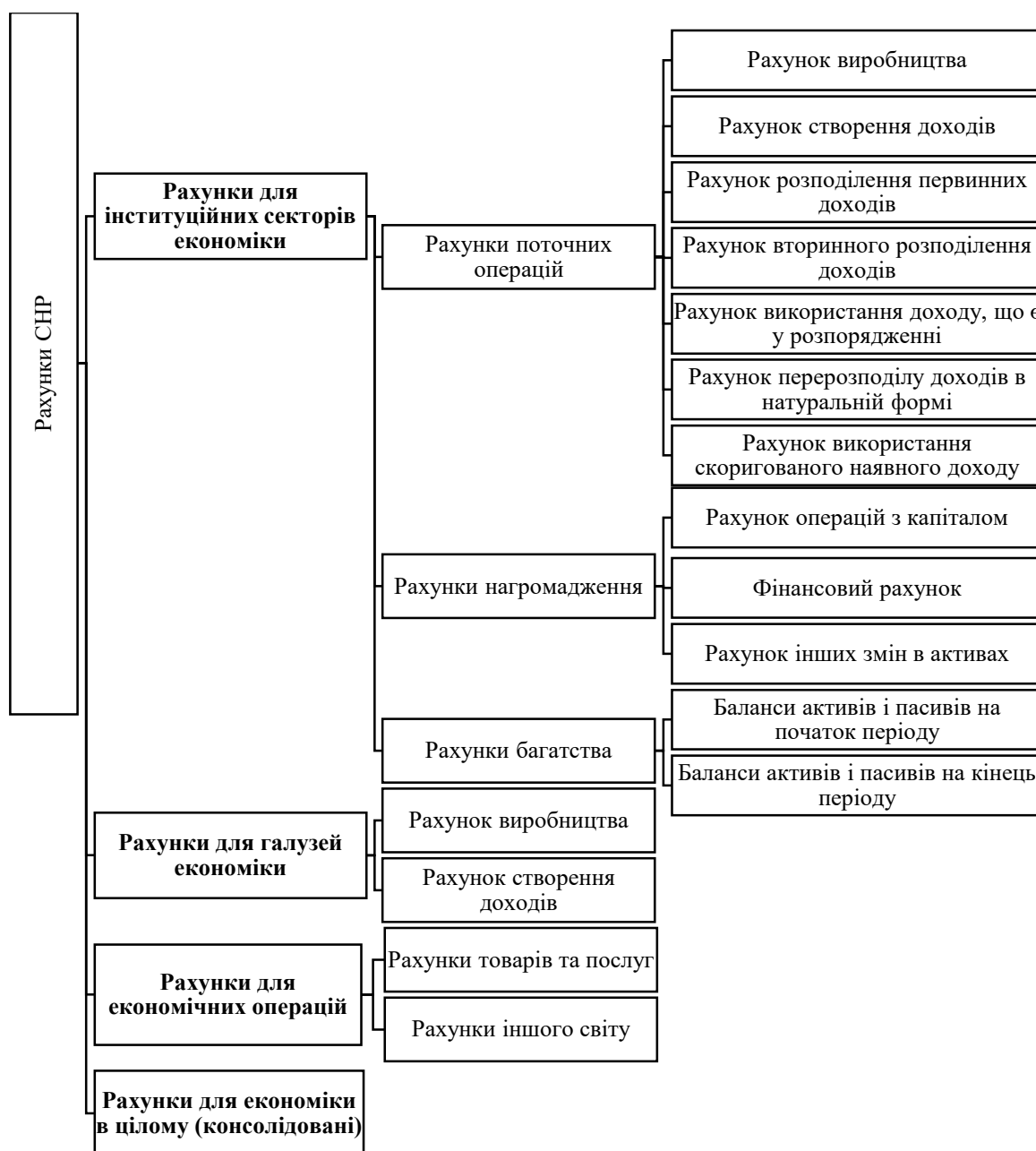

Рис. 1.1. Напрями побудови рахунків в СНР

Джерело: [В. В. Травін, с. 180].

Для їх аналізу та порівняння, а також з врахуванням збору даних для різних сукупностей, протягом різних періодів та (або) за різними статистичними одиницями, та (або) різними методами збору даних, потрібно використовувати однакові або узгоджені стандарти, класифікації (Рис. 1.2) для різних наборів даних. Наприклад, серед інституційних одиниць за секторами економіки виокремлюють: нефінансові корпорації (НК), фінансові корпорації

(ФК), сектор загального державного управління (ДУ), сектор домашніх господарств (ДГ), сектор некомерційних організацій (НО).

Рис. 1.2. Основні класифікації СНР

Джерело: [В. В. Травін, с. 180].

Мета розробки статистичних класифікацій полягає в групуванні, систематизації та перетворенні інформації у стандартний формат для визначення подібності понять, об'єктів, суб'єктів, подій тощо. Для розроблення класифікацій створюється вичерпний та структурований набір детально описаних, взаємовиключних категорій, які часто представлені у вигляді ієрархії, відображеною наданням відповідних числових або літерних кодів.

Для розрахунку національного багатства в СНР складається баланс активів і пасивів, що завершує послідовність рахунків у системі (табл. 1.1). У балансі відображаються всі види економічних активів; за аналогією з рахунками нагромадження активів відображаються в лівій частині балансу, а пасиви й чиста вартість капіталу – в правій. Балансуюча стаття – чиста вартість власного капіталу, що обчислюється як різниця між вартістю сукупних активів та вартістю сукупних пасивів. Загалом чиста вартість власного капіталу в

економіці становить національне багатство країни, обсяг якого розраховується у вартісному виразі в ринкових цінах, які діють на момент оцінки активів [С. С. Шумська, с. 28].

Таблиця 1.1

Баланс активів та пасивів на початок, кінець періоду

Активи	Пасиви
1. Нефінансові активи Вироблені активи Невироблені активи	3. Фінансові пасиви
2. Фінансові активи	4. Чиста вартість власного капіталу (національне багатство): $4 = 1 + 2 - 3$

Джерело: [С. С. Шумська, с. 29]

Державна служба статистики України подає баланс фінансових активів та пасивів, баланс нефінансових активів. Перший містить інформацію щодо початкового балансу, фінансового рахунку, рахунки інших змін в активах, заключний баланс в розрізі активів та пасивів за відповідний рік, а також різні види фінансових інструментів: монетарне золото та СПЗ; готівкові гроші та депозити; боргові цінні папери; кредити; акціонерний капітал та акції або паї інвестиційного фонду; страхування, пенсійні та стандартизовані гарантійні схеми; похідні фінансові інструменти та фондові опціони працівників; інша дебіторська/ кредиторська заборгованість; чиста вартість фінансових активів. Баланс нефінансових активів у своїй структурі містить: вироблені нефінансові активи, а саме: основні засоби (включаючи продукти інтелектуальної власності) та запаси матеріальних оборотних коштів. Рахунок капіталу відображає чисте нагромадження основного капіталу країни за відповідний рік [Баланс нефінансових активів].

В літературі також розглядають характеристики ефективного функціонування національного багатства на основі показників структури національного капіталу, фактичні значення яких найбільш чітко відображають

базові якості елементного складу національного багатства. До них відносяться показники:

- фондомісткість виробництва ВВП розраховується як співвідношення ВВП до обсягів основного капіталу, оборотних коштів у запасах ТМЦ та об'єктів незавершеного капітального будівництва;
- темпи зміни обсягу компонентів фінансового капіталу, що впливають на обсяг НБ, а саме співвідношення величини зміни обсягу компонентів фінансового капіталу за поточний період до величини їх обсягу станом на початок періоду відповідно;
- ефективність використання людського капіталу, як співвідношення обсягів людського капіталу до внутрішньої доданої вартості (ВДВ);
- продуктивність національного багатства, як співвідношення внутрішнього національного доходу (ВНД) до обсягу національного багатства [Бобух, Луцков, с. 74].

Проаналізуємо також основні підходи до оцінки національного багатства, запропоновані та розглянуті в працях українських вчених. В науковій літературі виділяють витратний, дохідний, прибутковий, залишковий методи, метод ринкової капіталізації для розрахунку обсягу національного багатства [Краєвський, Ляховець]. При витратному підході оцінка побудована на вартості затрат для відновлення спожитих ресурсів. Прибутковий та дохідний підхід пропонують застосовувати при оцінці природнього ландшафту у складі природніх ресурсів. Залишковий метод передбачає оцінку кожного елементу після виміру усіх інших складових багатства [Ляховець]. Принципово відмінна методика розрахунку національного багатства за витратним підходом запропонована В. М. Краєвським: величина оцінюються за витратами на створення, добування певних видів матеріальних й нематеріальних активів або ресурсів. серед основних недоліків підходу: 1) складна оцінка наявних запасів корисних копалин (через відсутність в статистичній звітності); 2) відсутня об'єктивна оцінка людського потенціалу; 3) завищена вартість виробленого обсягу капіталу (необоротні активи) через

врахування інфляції через їх переоцінку підприємствами; 4) занижена вартість індивідуального майна населення, як складової багатства, адже обліковується майно за вартістю придбання, яка не підлягає індексації на відміну від основних фондів [Краєвський].

Ще один підхід оцінки національного багатства за ринковою капіталізацією передбачає розрахунок його величини з точки зору економічної діяльності, інвестиційної вартості. У такому випадку оцінюється об'єктивна вартість благ, що входять до складу багатства. Також можливо провести оцінку за інвестиційною вартістю, проте тут маємо справу із суб'єктивною оцінкою – споживча вартість благ. Тож другий критерій не буде виступати визначальним при розрахунку величини національного багатства [Краєвський].

Методологія Державної служби статистики України щодо оцінки національного багатства ґрунтувалася на стандарті системи національних рахунків СНР-93, що передбачає номінальну оцінку наявних основних фондів, нематеріальних активів, природних ресурсів тощо. За методологією СНР, до складу національного багатства були включені сукупний обсяг матеріальних активів, створених людиною, природних ресурсів, чисті фінансові активи. Чисті фінансові активи – це різниця між вартістю фінансових активів та сумою зобов'язань господарюючих суб'єктів країни.

Національні рахунки, в яких відображаються величина складових національного багатства мають форму балансів – активів і пасивів. До активів відносяться валове нагромадження багатства. Пасивами виступають фінансові зобов'язання та чисте багатство. Складовими валового нагромадження багатства виступають [Ляховець, с. 6]:

нефінансові вироблені активи:

- валове нагромадження основного капіталу за винятком його споживання;

- зміна запасів матеріальних оборотних коштів;

- придбання за виключенням вибуття цінностей; нефінансові

невироблені активи:

– придбання за виключенням вибуття невикористаних нефінансових активів;

фінансові активи:

– обсяг кредитування за виключенням запозичень (згідно фінансового рахунку).

До невикористаних нефінансових активів відносяться: 1) матеріальні активи: земля, корисні копалини, водні ресурси, невикористані біологічні ресурси; 2) нематеріальні активи: патенти, ліцензії, гудвіли тощо. Відповідні складові валового нагромадження багатства відображаються в рахунку капіталу СНР.

Для оцінки національного багатства країни доцільно також використати показники Світового банку:

Валове нагромадження капіталу (раніше валові внутрішні інвестиції) складається з витрат на збільшення основних фондів економіки та чистих змін в рівні запасів. До основних фондів належать поліпшення земель (огорожі, канали, водостоки тощо); придбання заводів, машин і обладнання; і будівництво доріг, залізниць тощо, включаючи школи, офіси, лікарні, приватні житлові будинки, комерційні та промислові будівлі. Товарні запаси – це запаси товарів, які зберігаються фірмами для покриття тимчасових або неочікуваних коливань у виробництві чи збуті, і «незавершене виробництво». Відповідно до СНР 1993 року, чисте придбання цінностей також вважається накопиченням капіталу. База даних Світового банку містить наступні показники оцінки валового нагромадження капіталу: частка ВНК від ВВП країни, %; щорічний темп росту ВНК, %; обсяг ВНК в національній валюті.

Валове нагромадження основного капіталу (раніше валові внутрішні інвестиції в основний капітал) включає поліпшення землі (огорожі, канали, стоки тощо); придбання заводів, машин і обладнання; і будівництво доріг, залізниць тощо, включаючи школи, офіси, лікарні, приватні житлові будинки, комерційні та промислові будівлі. Відповідно до СНР 1993 року, чисте придбання цінностей також вважається накопиченням капіталу. Дані наведені

в поточних доларах США. База даних Світового банку містить наступні показники оцінки валового нагромадження основного капіталу (ВНОК): обсяг ВНОК в дол. США та в національній валюті, в тому числі в постійних цінах, в цінах 2015 року; щорічний темп росту ВНОК, %; ВНОК приватного сектору, % від ВВП.

Таким чином, розглянуті методичні засади оцінювання національного багатства, зокрема в міжнародній та вітчизняній практиці, вказують на складність проведення такої оцінки. Це зумовлено неспіввимірністю даних для проведення аналізу, складністю обрахунку у грошовому вираженні обсягу природного, людського та соціального капіталу. Відтак, у вітчизняній практиці оцінювання науковці вказують на відсутність інформації про обсяги різного виду природного капіталу. Для оцінки природного капіталу країни М. Квак пропонує вести кадастри природних ресурсів, для оцінки окремих її видів формувати єдиний державний банк, відобразити в структурі національного багатства питому вагу природних ресурсів, визначати економічні активи з врахуванням вартості природних ресурсів, економічну ефективність роботи галузей, підприємств щодо використання, відтворення, охорони природних ресурсів [с. 31]. Натомість В. М. Краєвський стверджує, що оцінка вартості природних багатств, залучених в економічний оборот, не відображається у вітчизняній статистиці, вони враховані в натуральному вираженні [с. 417].

Додамо також, що виникають труднощі при обрахунках людського капіталу. Соціальний капітал також важко визначити. Для прикладу, у дослідженні Світового банку «Social capital, trust, and well-being in the оцінки соціальної довіри, яку прирівнюють до багатства, хоча цей показник зазвичай не включається до національних, світових рахунків багатства та доходів. Зважаючи на вище викладене, на практиці оцінювання багатства країни проводиться з врахуванням матеріальних, нематеріальних активів, фінансових та нефінансових активів, інформація про обсяги яких міститься на офіційному сайті державної служби статистики.

РОЗДІЛ 2

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА УКРАЇНИ

2.1. Структура національного багатства України у 2000-х – 2020-х рр. та застосування індексу структурних змін

Для вимірювання та оцінювання структури національного багатства України використано дані Державної служби статистики України:

1. Зведені національні рахунки, в яких міститься інформація про обсяги матеріальних активів: зокрема автором розраховано обсяг валового нагромадження основного капіталу за вирахуванням споживання; запаси матеріальних оборотних коштів.

2. Зведені національні рахунки (Фінансовий рахунок), в яких міститься інформація про фінансові активи: обсяг кредитування за виключенням запозичень (згідно фінансового рахунку), представлено як обсяг чистого кредитування (+), чистого запозичення (-).

3. Баланс нефінансових активів, в якому наведено обсяг вироблених нефінансових активів: 1) основні засоби, включно з продуктами інтелектуальної власності (Рахунок капіталу).

У Таблиці 2.1 представлено розрахунки обсягів національного багатства України за 2000-2012 роки за основними компонентами. В цілому саме обсяг основного капіталу України переважає у структурі матеріальних, нематеріальних цінностей, натомість інші складові, особливо в період економічного спаду, зумовлюють скорочення обсягу ресурсів та можливостей, потенціалу до розвитку та зростання. Для прикладу, саме зростання чистих зобов'язань у 2006-2008 роках зумовили (у 2006 році на -7745 млн. грн., у 2007 році – на -26086 млн. грн., у 2008 році – на -67384 млн. грн.) значне падіння обсягів основного капіталу країни у 2009 році (до 60 440 млн. грн.) та негативну динаміку оборотного капіталу (скорочення на 12 274 млн. грн.), що

в кінцевому підсумку призвело до скорочення національного багатства до кризи 2008-2009 років зумовлена збільшенням фінансових зобов'язань до 2008 року включно (особливо цінних паперів, крім акцій, кредитів та позик, акцій та інших видів участі в капіталі) призвела до втрати національного багатства та потенціалу до нарощування матеріальних активів. Відмітимо, що для України характерна мала частка нематеріальних активів, а саме продуктів інтелектуальної власності, зростання яких почало відбуватися лише з 2009 року. В цілому обсяг національного багатства зріс на 9477 млн. грн. за 2000-2012 роки.

Таблиця 2.1

Структура національного багатства України у 2000-х – 2012-х роках

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Відхилення, +/-
Компонент національного багатства										
1. Матеріальні активи, млн. грн.	3162	49156	76264	129962	176623	48166	84205	143690	99146	95984
1.1. Основний капітал (Валове нагромадження основного капіталу за вирахуванням споживання), млн. грн.	3204	46420	75609	125277	162244	60440	80589	115976	96821	93617
1.2. Оборотний капітал (Запаси матеріальних оборотних коштів), млн. грн.	-42	2736	655	4685	14379	-12274	3616	27714	2325	2367
2. Нематеріальні активи, млн. грн.	0	0	0	0	0	37	73	283	752	752
2.1. Продукти інтелектуальної власності*, млн. грн.	-	-	-	-	-	37	73	283	752	752
3. Фінансові активи	-	13156	-7745	-26086	-67384	516	-791	-60830	-87259	-87259
3.1. Чиста вартість фінансових активів за вирахуванням чистої вартості фінансових зобов'язань**, млн. грн.	-	13156	-7745	-26086	-67384	516	-791	-60830	-87259	-87259

Національне багатство країни (1+2+3)	3162	62312	68519	103876	109239	48719	83487	83143	12639	9477
--------------------------------------	------	-------	-------	--------	--------	-------	-------	-------	-------	------

Джерело: розраховано автором на основі

*дані з Балансу нефінансових активів. Рахунок капіталу

** дані з Фінансового рахунку СНР

Після 2009 року, обсяг матеріальних та нематеріальних активів України починає збільшуватися за рахунок нагромадження основного та оборотного капіталу (на 80589 млн. грн. у 2010 році та на 115976 млн. грн. у 2011 році основних фондів, на 3616 млн. грн. та на 27714 млн. грн. оборотних коштів). Проте, зростання обсягів зобов'язань (кредитів, позик, акцій та інших видів участі в капіталі, інших зобов'язань) зумовили як падіння матеріальних активів, так і скорочення багатства країни.

У Таблиці 2.2 наведено структуру національного багатства України у 2013-х – 2022-х роках, яка підтверджує суттєву проблему збільшення фінансових активів через ріст чистих запозичень. Така тенденція зумовлена ростом чистих фінансових зобов'язань, а саме: боргових цінних паперів 33874 млн. грн. у 2012 році, 60763 млн. грн. у 2013 році; кредитів -12960 млн. грн. у 2012 році, -46583 млн. грн. у 2013 році. Водночас простежується негативна динаміка придбання фінансових активів, особливо у 2013-2014 роках в період спаду економіки: готівкових грошей та депозитів (-10702 млн. грн. у 2013 році, році, -78997 млн. грн. у 2014 році).

У 2015 році з поживленням економіки зростає рівень національного багатства, при цьому до 2018 року існує тенденція до зменшення його обсягів: 186 022 млн. грн. у 2015 році, 156 177 млн. грн. у 2016 році, 141 538 млн. грн. у 2017 році, 53492 млн. грн. у 2018 році. Це пов'язано з одночасною позитивною зміною основного капіталу, нарощенням оборотного капіталу, особливо у 2016 році (148 581 млн. грн.) та у 2017 році (124 730 млн. грн.). Саме негативна динаміка та коливання обсягів фінансових активів (ріст

фінансових зобов'язань), що є системною проблемою для України, зумовлює зміну багатства. Відтак, з 2016 року наростає рівень боргових цінних паперів, кредитів, акціонерного капіталу, що й зумовлює негативний вплив на стан наявних ресурсів держави.

Таблиця 2.2

Структура національного багатства України у 2013-х – 2022-х роках

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення, +/-
Компонент національного багатства											
1. Матеріальні активи, млн. грн.	48997	16160	69719	203750	234901	229765	98843	-193353	105724	-147000	-163160
1.1. Основний капітал (Валове нагромадження основного капіталу за вирахуванням споживання), млн. грн.	62758	28237	22488	55169	110171	197044	208741	-4715	38440	-158357	-186594
1.2. Оборотний капітал (Запаси матеріальних оборотних коштів), млн. грн.	-13761	-12077	47231	148581	124730	32721	-109898	-188638	67284	11357	23434
2. Нематеріальні активи, млн. грн.	-2720	-2453	-4337	-2201	-827	-489	-3173	-1388	292	-	2453
2.1. Продукти інтелектуальної власності*, млн. грн.	-2720	-2453	-4337	-2201	-827	-489	-3173	-1388	292	-	2453
3. Фінансові активи	-97977	-24311	120640	-45372	-92536	-175784	-107496	139105	-103870	262333	286644
3.1. Чиста вартість фінансових активів за вирахуванням чистої вартості фінансових зобов'язань**, млн. грн.	-97977	-24311	120640	-45372	-92536	-175784	-107496	139105	-103870	262333	286644
Національне багатство країни (1+2+3)	-51700	-10604	186022	156177	141538	53492	-11826	-55636	2146	115333	125937

Джерело: розраховано автором на основі

*дані з Балансу нефінансових активів. Рахунок капіталу

** дані з Фінансового рахунку СНР

В цілому відмітимо зростання обсягу національного багатства за 2013-2022 роки на 125 937 млн. грн., що відбувається саме завдяки збільшенню

валових інвестицій в основні фонди, збільшення оборотного капіталу. Відмінна тенденція спостерігається у 2022 році, коли обсяг чистої вартості фінансових активів склав 262333 млн. грн., що зумовлено ростом обсягів готівкових коштів у 2021 році на 236378 млн. грн., у 2022 році – на 373193 млн. грн., а також іншою дебіторською заборгованістю – на 300429 млн. грн. у 2022 році.

2.2. Елементи структури національного багатства за Системою національних рахунків

У Таблиці 2.3 наведено динаміку та структуру національного багатства України: зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві у 2000-х – 2012-х рр., яка вказує на стабільні темпи зростання чистих заощаджень за цей період, що й забезпечило позитивну динаміку чистого багатства, обсяг якого склав 11 673 млн. грн. у 2000 році, 62 817 млн. грн. у 2005 році, 82311 млн. грн. у 2010 році, багатства у кризові періоди: в 2009 році обсяг склав 44 542 млн. грн. (у 2008 році 109 559 млн. грн.), у 2012 році – 12324 млн. грн., що пов'язано зі скороченням обсягів заощаджень (інвестицій). Саме в період кризи зростає обсяг капітальних трансфертів, одержаних від інших країн (1104 млн. грн. у 2009 році або 2% від обсягу чистого багатства). Саме валове заощадження та капітальні трансферти від інших країн є основою для валового нагромадження, залучення інвестицій та росту національного багатства.

Таблиця 2.3

Динаміка та структура національного багатства України: зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві у 2000-х – 2012-х рр.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Абсолютне відхилення (2012-2003), +/-	Темп росту (2012/2003), %
Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві, млн. грн.															
Чисте заощадження	11673	17945	26472	35445	63232	62817	68715	104146	109559	44542	82311	82597	12324	-23121	-65%
Капітальні трансферти, одержані від інших країн	-	-	112	59	101	71	101	136	115	1104	95	111	71	12	20%
Капітальні трансферти, сплачені іншим країнам	-	-	-	-1	-	-112	-96	-121	-121	-46	-31	-23	-	-	-
Усього (зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів)	11673	17945	26584	35503	63333	62776	68720	104161	109553	45600	82375	82685	12395	-23108	-65%
Структура, %															
Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві															
Чисте заощадження	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	98%	100%	100%	99%	-0,4%	-
Капітальні трансферти, одержані від інших країн	-	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	2%	0%	0%	1%	0,4%	-
Капітальні трансферти, сплачені іншим країнам	-	-	-	0%	-	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	-	-	-

Джерело: розраховано автором за даними

У Таблиці 2.4 відображено динаміку та структуру національного багатства України за зміною в активах у 2000-х – 2012-х рр., зокрема зміною валового нагромадження основного капіталу, для якого характерна тенденція до динамічного зросту у 8 роках перед початком фінансової кризи. Відтак, у 2000 році обсяг валового нагромадження основного капіталу у фактичних цінах склав 33427 млн. грн., у 2005 році – 96965 млн. грн., у 2007 році – збільшився вдвічі до 198348 млн. грн., у 2008 році – до 250158 млн. грн. в цілому, після стрімкого падіння валових інвестицій в основний капітал країни у 2009 році, вони зросли на нарощення обсягів земель, придбання заводів, машин і обладнання; будівництво доріг, залізниць тощо, включаючи школи, офіси, лікарні, приватні житлові будинки, комерційні та промислові будівлі.

Відзначимо, що відповідно до методології Світового банку (Таблиця 2.5) валові інвестиції в основний капітал України суттєво зросли у 2000, 2003-2004, 2006-2007 роках (більше 10% щороку за вказані періоди часу), натомість суттєво скоротившись саме у 2009 році (на 49,5% за рік). У структурі ВВП України частка валового нагромадження основного капіталу стабільно зростала до 2007-2008 років (19,7% ВВП у 2000 році, 20,6% у 2003 році, 24,4% у 2006 році, 27,1% у 2007 році, 25,9% у 2008 році), скоротившись до 18-19% у 2009-2012 роках. З 2008 року починає динамічно зростати обсяг споживання основного капіталу (-87914 млн. грн. у 2008 році, -107204 млн. грн. у 2009 році, -115338 млн. грн. у 2010 році, -125809 млн. грн. у 2011 році, -186295 млн. грн. у 2012 році). Розрахуємо також складову валового нагромадження багатства відповідно до методики, запропонованої у роботі [Ляховець, с. 6], а саме обсяг валового нагромадження основного капіталу за винятком його споживання, що дасть змогу зрозуміти та оцінити чисту вартість інвестицій в основні засоби та фонди в країні (Рисунок 2.1). Саме до 2007-2008 років обсяг валових інвестицій в основні фонди країни динамічно збільшувався (з 3240 млн. грн. у 2000 році до 125 277 млн. грн. у 2007 році, 162 244 млн. грн. у 2008 році).

Внаслідок як скорочення обсягів інвестування, так і пришвидшення споживання основних фондів відбулося скорочення обсягів валового нагромадження основного капіталу.

Рисунок 2.1. Динаміка валового нагромадження основного капіталу за винятком його споживання в Україні у 2000-2012 роках, млн. грн. (у фактичних цінах).

Джерело: розраховано автором за даними

Різновекторною динамікою характеризується зміна запасів матеріальних оборотних коштів (для прикладу, -42 млн. грн. в 2000 році, 4229 млн. грн. в 2008 році, -12274 млн. грн. в 2009 році, 27714 млн. грн. в 2011 році, 2325 млн. грн. в 2012 році).

До 2005 року для України характерно зростання обсягів чистого кредитування (8365 млн. грн. в 2000 році, 15521 млн. грн. в 2003 році, 36829 млн. грн. в 2004 році), натомість з 2006 року збільшується обсяг чистих запозичень, особливо в кризові періоди: -26086 млн. грн. в 2007 році, -67384 млн. грн. в 2008 році, -60830 млн. грн. в 2011 році, -87259 млн. грн. в 2012 році. Чисте кредитування – це різниця між валовим заощадженням та валовим нагромадженням, чистою купівлею невироблених нефінансових активів і цінностей, з врахуванням сальдо капітальних трансфертів. Тож з 2006 року в

Україні скорочується здатність до фінансування нації, зростає потреба у залученні фінансування інших країн.

Таблиця 2.4

Динаміка та структуру національного багатства України: зміни в активах у 2000-х – 2012-х рр.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Абсолютне відхилення, +/-	Темп росту, %
Зміни в активах															
Валове нагромадження основного капіталу	33427	40211	43289	55075	77820	96965	133874	198348	250158	167644	195927	241785	283116	228041	414%
Споживання основного капіталу	-30223	-34303	-36160	-38885	-46576	-50545	-58265	-73071	-87914	-107204	-115338	-125809	-186295	-147410	379%
Валове нагромадження основного капіталу за вирахуванням споживання	3204	5908	7129	16190	31244	46420	75609	125277	162244	60440	80589	115976	96821	80631	498%
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	-42	4229	2209	3661	-4883	2736	655	4685	14379	-12274	3616	27714	2325	-1336	-36%
Придбання за виключенням вибуття цінностей	146	85	96	115	133	175	211	285	346	445	375	520	756	641	557%
Придбання за виключенням вибуття невірблених нефінансових активів	-	-	-27	16	10	289	-10	-	-32	-3527	-1414	-695	-248	-264	-1650%
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	8365	7723	17177	15521	36829	13156	-7745	-26086	-67384	516	-791	-60830	-87259	-102780	-662%
Всього	11673	17945	26584	35503	63333	62776	68720	104161	109553	45600	82375	82685	12395	-23108	-65%

Джерело: розраховано автором за даними

За даними Світового банку, в Україні Валове нагромадження основного капіталу в поточних цінах в національній валюті поступово зростало у 2000-2008 року, скоротившись до 173474,0 млн. грн. (18185,0 млн. дол.) у 2009 році, та зростаючи з 2010 року (201 887,0 млн. грн. (18794,5 млн. дол.) у 2010 році, 247 592,0 млн. грн. (20024,7 млн. дол.) у 2011 році, 283 116,0 млн. грн. (20677,2 млн. дол.) у 2012 році).

Таблиця 2.5

Динаміка показників валового нагромадження основного капіталу в Україні у 2000-2012 роках

Показник (млн.)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Валове нагромадження основного капіталу, щорічний темп росту, %	12,6	5,9	2,9	22,2	19,6	4,0	21,1	23,5	-1,2	-49,7	3,4	6,5	3,3
Валове нагромадження основного капіталу, % від ВВП	19,7	19,8	19,2	20,6	22,4	21,9	24,4	27,1	25,9	18,3	18,0	18,4	19,4
Валове нагромадження основного капіталу, в поточних цінах, млн. грн.	3477 6,0	4175 0,0	4496 9,0	5708 3,0	8017 7,0	1000 17,0	1378 05,0	2036 96,0	2566 86,0	1734 74,0	2018 87,0	2475 92,0	2831 16,0
Валове нагромадження основного капіталу, в постійних цінах 2015 року, млн. дол.	1478 5,6	1565 3,8	1610 4,8	1967 3,6	2353 4,1	2446 5,1	2961 6,6	3658 1,4	3613 3,5	1818 5,0	1879 4,5	2002 4,7	2067 7,2
Валове нагромадження основного капіталу, в постійних цінах, грн.	3669 77,0	3885 25,0	3997 20,0	4882 98,0	5841 14,0	6072 22,0	7350 81,0	9079 47,0	8968 31,0	4513 50,0	4664 77,0	4970 12,0	5132 07,0
Валове нагромадження основного капіталу, в поточних цінах, дол.	6392, 4	7771, 6	8442, 3	1070 4,4	1507 3,7	1951 6,5	2728 8,1	4033 5,8	4873 2,7	2226 5,3	2544 0,5	3107 5,0	3542 9,2

Джерело: розраховано автором за даними

У 2012-2022 роках простежуються значні коливання у чистих заощадженнях: у 2013 році обсяг показника скоротився до -48293 млн. грн., у 2014 році – до -12503 млн. грн., що відповідно потребувало залучення капітальних трансфертів у 204-205 роках (4216 млн. грн. та 8629 млн. грн. відповідно). У 2015-2018 роках чисті заощадження починають відновлюватись (180784 млн. грн. у 2015 році, 156959 млн. грн. у 2016 році, 142617 млн. грн. у 2020 роках заощадження склала -8096 млн. грн. у 2019 році, -52693 млн. грн. у трансферти зросли до 110762 млн. грн. та 5423 млн. грн. відповідно.

Таблиця 2.6

Динаміка та структура національного багатства України: зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві у 2012-х – 2022-х рр.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +/-	Темп росту, %
Зміни в зобов'язаннях і чистому багатстві													
Чисте заощадження	12324	-48293	-12503	180784	156959	142617	53747	-8096	-52693	2983	110762	159055	-329%
Капітальні трансферти, одержані від інших країн	71	192	4216	8629	230	107	274	283	267	408	5423	5231	2724%
Капітальні трансферти, сплачені іншим країнам	-	-	-	-	-26	-	-	-25	-84	-	-	-	-
Усього (зміни чистого багатства за рахунок заощадження та капітальних трансфертів)	12395	-48101	-8287	189413	157163	142724	54021	-7838	-52510	3391	116185	164286	-342%
Структура, %													
Чисте заощадження	99%	100%	151%	95%	100%	100%	99%	103%	100%	88%	95%	-5%	-
Капітальні трансферти, одержані від інших країн	1%	0%	-51%	5%	0%	0%	1%	-4%	-1%	12%	5%	5%	-
Капітальні трансферти, сплачені іншим країнам	-	-	-	-	0%	-	-	0%	0%	-	-	-	-

Джерело: розраховано автором за даними

У 2012-2022 роках для України характерно нарощування та підтримка значних обсягів валового нагромадження основного капіталу: з 283116 млн. грн. у 2012 році до 719771 млн. грн. у 2021 році, 621856 млн. грн. у 2022 році (темп росту склав 136%). Відмітимо також зростаючу динаміку споживання основного капіталу в цілому на 288% за 2012-2022 роки: -186295 млн. грн. у 2012 році, -360156 млн. грн. у 2016 році, та особливо у 2020-2022 роках з початком війни -569030 млн. грн. у 2020 році, -681331 млн. грн. у 2021 році, - скоротився обсяг валового нагромадження основного капіталу за вирахуванням споживання у 2020-2022 роках, а в цілому на -221115 млн. грн. або -352% (Рисунок 2.2).

Рисунок 2.2. Динаміка валового нагромадження основного капіталу за вирахуванням споживання у 2020-2022 роках, млн. грн. (у фактичних цінах)

Джерело: розраховано автором за даними Світового банку

Запаси матеріальних оборотних коштів скоротилися у 2013-2014 роках (- динаміку у 2015-2018 роках (47231 млн. грн. в 2015 році, 32721 млн. грн. в матеріальних оборотних коштів різко скорочуються та відновлюють позитивну динаміку в 2021-2022 роках (Таблиця 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка та структура національного багатства України: зміни в активах у 2012-х – 2022-х рр.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення, +/-	Темп росту, %
Зміни в активах													
Валове нагромадження основного капіталу	283116	263661	224327	269422	368691	470327	628296	700617	564315	719771	621856	358195	136%
Споживання основного капіталу	-186295	-200903	-196090	-246934	-313522	-360156	-431252	-491876	-569030	-681331	-780213	-579310	288%
Валове нагромадження основного капіталу за вирахуванням споживання	96821	62758	28237	22488	55169	110171	197044	208741	-4715	38440	-158357	-221115	-352%
Зміна запасів матеріальних оборотних коштів	2325	-13761	-12077	47231	148581	124730	32721	-109898	-188638	67284	11357	25118	-183%
Придбання за виключенням вибуття цінностей	756	208	341	188	929	137	784	1500	1447	1544	1416	1208	581%
Придбання за виключенням вибуття невироблених нефінансових активів	-248	671	-477	-1134	-2144	222	-744	-685	291	-7	-564	-1235	-184%
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	-87259	-97977	-24311	120640	-45372	-92536	-175784	-107496	139105	-103870	262333	360310	-368%
Усього	12395	-48101	-8287	189413	157163	142724	54021	-7838	-52510	3391	116185	164286	-342%

Джерело: розраховано автором за даними

2.3. Теоретичний та прикладний аналіз факторів впливу на динаміку національного багатства

Економічний розвиток, що зазвичай вимірюється через обсяг ВВП, ВНД, є одним із головних факторів багатства націй. Систематизуємо показники економічного розвитку країни:

Валова додана вартість у базових цінах (ВДВ) (в поточних цінах, дол. США)

Валові внутрішні заощадження (% ВВП) та валові заощадження (% ВНД).

3. Темп зростання ВВП (річний, %).

4. Обсяг ВВП (в поточних цінах, дол. США).

Прямі іноземні інвестиції, чистий відтік (в поточних цінах, дол. США).

Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (в поточних цінах, дол. США).

Таблиця 2.8

Динаміка показників економічного розвитку України у 2000-2012 роках

Показник	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Відхилення, +/-
Валова додана вартість у базових цінах (ВДВ) (в поточних цінах, млрд. дол. США)	27,6	78,9	98,0	131,7	164,6	106,6	125,0	146,5	157,9	130,3
Валові заощадження (% ВНД).	22,3	23,0	20,5	21,2	17,1	12,8	14,5	12,3	12,4	-9,9
Валові внутрішні заощадження (% ВВП).	24,7	23,3	21,8	22,3	19,7	15,4	15,6	14,5	11,8	-12,9
Темп зростання ВВП (річний, %)	5,9	3,1	7,6	8,2	2,2	-15,1	4,1	5,4	0,2	-5,7
Обсяг ВВП (в поточних цінах, млрд. дол. США)	32,4	89,2	111,9	148,7	188,1	121,6	141,2	169,3	182,6	150,2
Прямі іноземні інвестиції, чистий відтік (в поточних)	1,0	275,0	-133,0	975,0	797,0	115,0	692,0	192,0	980,0	979,0

цінах, млн. дол. США)											
Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (в поточних цінах, млн. дол. США)	595,0	7808,0	5604,0	10193,0	10700,0	4769,0	6451,0	7207,0	8175,0	7580,0	

Джерело: розраховано автором за даними Світового банку

Таблиця 2.9

Динаміка показників економічного розвитку України у 2013-2022 роках

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Відхилення, +/-
Валова додана вартість у базових цінах (ВДВ) (в поточних цінах, млрд. дол. США)	167,2	116,3	77,3	79,2	94,6	111,0	132,4	134,5	171,7	141,6	-16,3
Валові заощадження (% ВНД).	8,0	10,0	20,6	19,5	16,6	13,5	12,1	12,0	12,9	16,0	3,5
Валові внутрішні заощадження (% ВВП).	8,2	9,9	13,3	14,8	12,2	9,9	6,8	7,4	13,1	-4,2	-15,9
Темп зростання ВВП (річний, %)	0,0	-10,1	-9,8	2,4	2,4	3,5	3,2	-3,8	3,4	-29,1	-29,3
Обсяг ВВП (в поточних цінах, млрд. дол. США)	190,5	133,5	91,0	93,4	112,1	130,9	153,9	156,6	199,8	160,5	-22,1
Прямі іноземні інвестиції, чистий відтік (в поточних	430,0	548,0	38,0	173,0	234,0	116,0	621,0	362,0	436,0	34,0	-946,0

цінах, млн. дол. США)											
Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (в поточних цінах, млн. дол. США)	4509,0	847,0	-198,0	4128,0	3680,0	4975,0	5796,0	304,0	7954,0	247,0	-7928,0

Джерело: розраховано автором за даними Світового банку

При цьому в літературі виділяють такі фактори впливу на динаміку національного багатства:

Витрати на наукові дослідження та розробки (НДР). Останні доступні дані щодо витрат на дослідження та розробки у відсотках від ВВП (GERD) отримані від Світового банку.

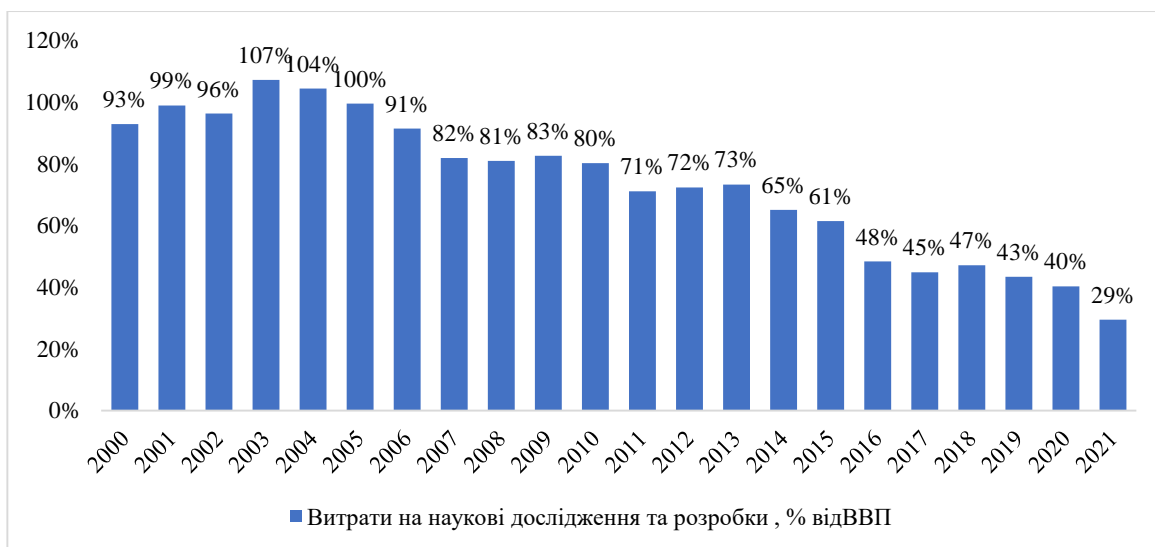

Рисунок 2.3. Динаміка витрат на НДР в Україні у 2000-2021 роках, % від ВВП

Джерело: розраховано автором за даними Світового банку

Якість державного управління, що вимірюється Індексом врядування WGI – це показник якості управління, тобто стану реалізації влади в країні; вибору, контролю та нагляду за роботою органів публічного управління; спроможність уряду ефективно формулювати та впроваджувати розумну політику; повага громадян і держави до інституцій, які керують економічною та соціальною

взаємодією між ними [<https://info.worldbank.org/governance/wgi>; Kaufmann et

Проект Worldwide Governance Indicators (WGI) містить дані про сукупні та індивідуальні показники врядування для понад 200 країн і територій за період 1996–2020 рр., оцінюючи шість вимірів управління:

1. Свобода слова і підзвітність.
2. Політична стабільність та відсутність насильства/тероризму.
3. Ефективність уряду.
4. Якість регуляторного середовища.
5. Законність / Верховенство права.
6. Контроль за корупцією.

Ці агреговані показники поєднують погляди великої кількості респондентів опитування підприємств, громадян та експертів у промислових країнах та країнах, що розвиваються. Вони базуються на понад 30 індивідуальних джерелах даних, створених різними дослідницькими інститутами, аналітичними центрами, неурядовими організаціями, міжнародними організаціями та фірмами приватного сектору.

Індекс врядування в Україні відображає оцінку суспільством традицій та інститутів, на яких побудована на здійснюються влада в країні (Таблиця 2.10). Врядування включає процеси вибору уряду, форми контролю та зміни; спроможність уряду ефективно формулювати та впроваджувати розумну політику. Оцінка врядування також свідчить про повагу громадян і держави до інститутів, які регулюють взаємодію між ними. Варто відмітити такі позитивні зміни в Україні: 1) зростання рівня свободи слова та підзвітності, зростання рівня ефективності врядування та якості регулятивного середовища, рівня законності та контролю корупції. Вказані позитивні зміни в Україні відбулися в період 2010-2020 років. Серед негативних тенденцій – скорочення рівня політичної стабільності, що зокрема пояснюється військовою агресією проти України.

Таблиця 2.10

Динаміка Індексу врядування України у 1996-2020 роках

СубІндекс	1996		2000		2010		2020	
	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг
Свобода слова та підзвітність	-0,32	39,50	-0,61	30,85	-0,08	45,02	0,09	51,69
Політична стабільність та відсутність злочинності, тероризму	-0,15	42,55	-0,41	32,28	0,01	45,50	-1,16	12,26
Ефективність врядування	-0,67	27,87	-0,70	26,15	-0,78	24,40	-0,36	38,94
Якість регуляторного середовища	-0,42	33,70	-0,53	29,23	-0,52	33,97	-0,30	40,87
Законність	-0,82	22,61	-1,11	14,36	-0,81	25,12	-0,67	27,40
Контроль корупції	-1,11	13,44	-1,15	8,63	-1,03	16,19	-0,78	23,56

Джерело: складено автором за даними Світового банку.

3. Очікувана тривалість життя при народженні для вимірювання стану здоров'я.

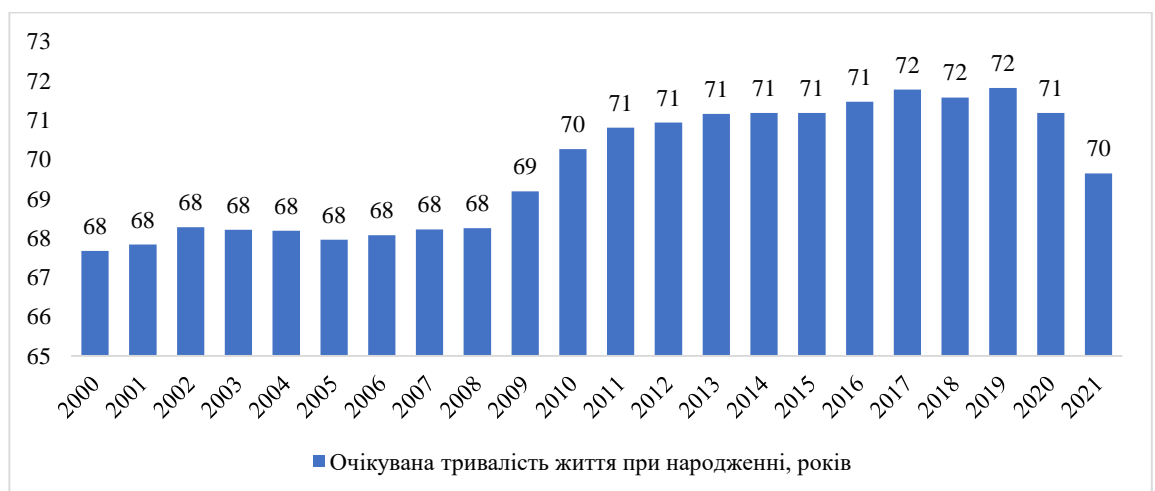

Рисунок 2.4. Динаміка очікуваної тривалості життя при народженні для вимірювання стану здоров'я

Джерело: розраховано автором за даними Світового банку

4. Стан освіти, що можна виміряти через середню тривалість навчання для дорослих віком 25 років і старше або очікувану тривалість навчання для дітей шкільного віку [Світовий банк].

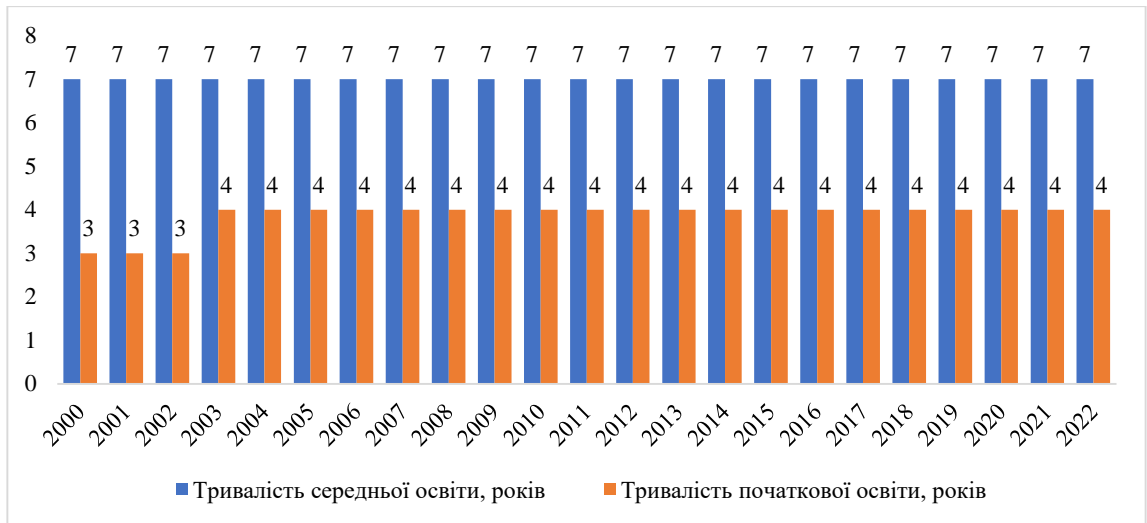

Рисунок 2.5. Тривалість середньої та початкової освіти в Україні, років
Джерело: розраховано автором за даними Світового банку

5. Економічна нерівність в країні, для вимірювання якої застосовують коефіцієнт Джині, що є найбільш часто використовуваним показником економічної нерівності. Коефіцієнт Джині в розмірі 0 вказує на повну рівність громадян за обсягом доходів. Коефіцієнт Джині в розмірі 1 виражає теоретичну максимальну нерівність, коли лише одна особа має весь дохід або споживання, а всі інші не мають жодного. Для оцінки нерівності використовують оцінки індексу Джині від Світового банку.

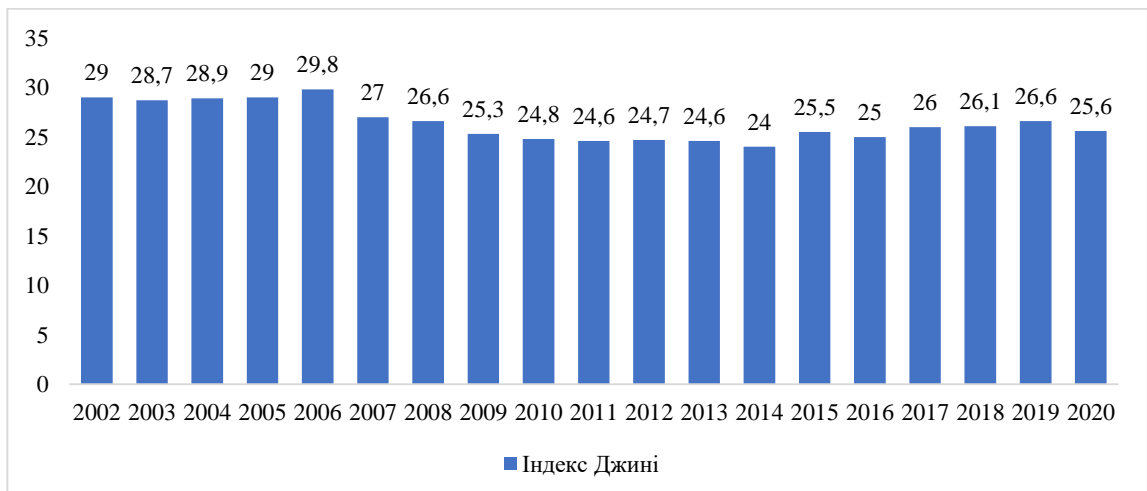

Рисунок 2.6. Динаміка Індексу Джині в Україні у 2002-2020 роках

Джерело: розраховано автором за даними Світового банку

. Чисельність населення країни, що визначає потенціал людського розвитку.

Рисунок 2.7. Динаміка чисельності населення в Україні у 2000-2022 роках, млн. осіб

Джерело: розраховано автором за даними Світового банку

РОЗДІЛ 3

ОСНОВИ СТРАТЕГІЇ СТРУКТУРНИХ ЗМІН НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА

Аналіз динаміки та структури національного багатства України вказує на численні проблеми формування національного багатства, які пов'язані з його структурою. Капітал країни суттєво залежить від стану економіки, адже в періоди спаду зростають обсяги кредитування та запозичень, які в кінцевому підсумку зумовлюють суттєві падіння обсягів багатства країни. Крім того, проблемним питанням формування багатства в країні та нагромадження капіталу є ріст обсягів споживання основних фондів в період криз.

Серед основних характерних особливостей формування національного багатства виділимо такі:

- у структурі матеріальних, нематеріальних цінностей переважає обсяг основного капіталу України, натомість інші складові, особливо в період економічного спаду, зумовлюють скорочення обсягу ресурсів та можливостей, потенціалу до розвитку та зростання.

- для України характерна мала частка нематеріальних активів, а саме продуктів інтелектуальної власності, зростання яких почало відбуватися лише з 2009 року.

- зростання обсягу матеріальних та нематеріальних активів України з 2009 року за рахунок нагромадження основного та оборотного капіталу, інвестицій в основні фонди. Проте, зростання обсягів зобов'язань (кредитів, позик, акцій та інших видів участі в капіталі, інших зобов'язань) зумовили як падіння матеріальних активів, так і скорочення багатства країни.

- у структурі національного багатства України у 2013-х – 2022-х роках, простежується суттєва проблема збільшення фінансових активів через ріст чистих запозичень через ріст чистих фінансових зобов'язань, а саме: боргових цінних паперів, кредитів

– в цілому виявлено тенденцію до зростання обсягу національного багатства за 2013-2022 роки на 125 937 млн. грн., що відбувається саме завдяки збільшенню валових інвестицій в основні фонди, збільшенню оборотного капіталу.

Розрахунки структури багатства країни як сукупності матеріальних, нематеріальних, фінансових активів свідчать про переваження основного капіталу. Зростання чистих зобов'язань України в період економічного спаду позначається на складі та обсягах багатства: скорочується як основний, так і оборотний капітал приватного сектору, як наслідок – зменшується здатність до відтворення капіталу. Вважаємо, що прогнозування економічного спаду та формування оптимального портфелю запозичень має стати одним з напрямків державної стратегії та політики підтримки стійкості національного багатства країни в періоди спаду.

Оцінка динаміки та структури нематеріальних активів вказує на слабкість та не достатню ефективність інноваційної політики держави та стимулювання інноваційної активності підприємств. В XXI ст. саме освіта, наука та інновації забезпечують підтримку економічної стабільності, сприяють нарощуванню обсягів капіталу, а також впливають на розвиток людського капіталу. Зростаюча роль саме технічних, цифрових навиків, необхідних для розвитку найбільш технологічних секторів економіки, також доводить потребу у розробці дієвої політики заохочення до розвитку освітнього, наукового секторів, які тісно пов'язані з інноваціями, компетентностями, здібностями населення. Саме в сфері освіти та науки створюються нематеріальні активи (продукти інтелектуальної власності), які активно використовуються приватним сектором в процесі виробництва товарів та послуг, що й слугує джерелом багатства.

Відзначимо, що для України характерним є скорочення динаміки витрат на наукові дослідження та розробки, тож негативною є ситуація з впровадженням інновацій та потенціалом використання результатів НДР у приватному секторі. Тож державна стратегія та політика підтримки стійкості

багатства України має зосереджуватися: 1) заохоченні до інноваційної активності, наприклад, введення податкових пільг для підприємств, які здійснюють НДР, або винаймають працівників, залучених до розробки принципово нових для вітчизняного ринку товарів та послуг у тих галузях, які сприяють структурним зрушенням вітчизняної економіки (насамперед, ІКТ, сектор безпеки та оборони); 2) на створенні сприятливих умов для залучення коштів інвесторів в інноваційно активні підприємства (насамперед, захист прав інвесторів).

Як показує аналіз, у 2013-2020 роках в Україні простежується зростання обсягу національного багатства на 125 937 млн. грн., що відбувається саме завдяки збільшенню валових інвестицій в основні фонди, збільшенню оборотного капіталу. Тож основними джерелами багатства країни є саме ці структурні компоненти. Тож державна стратегія підтримки стабільності багатства та його формування в майбутньому має також бути спрямована на стимулювання вкладень підприємств в основні фонди, за рахунок яких відбувається нарощування та нагромадження капіталу. Дані Світового банку також підтверджують, що в Україні саме за рахунок нагромадження основного капіталу відбувається динамічне зростання обсягів багатства. Серед основних причин нагромадження – валові інвестиції, тобто приватний сектор потребує розробки та впровадження дієвої стратегії та політики залучення інвестицій, можливо створення сприятливих умов для залучення інвесторів.

Ще одним проблемним питанням для формування національного багатства України є суттєво збільшення обсягів споживання основного капіталу в періоди економічного спаду. Для прикладу, як наслідок зростаючого споживання у 2020-2022 роках суттєво скоротився обсяг валового нагромадження основного капіталу за вирахуванням споживання.

Таким чином, ідентифікація елементів державної стратегії змін у структурі національного багатства, які впливають з його аналізу та виявлених проблем у формуванні, вказує на потребу у зосередженні уваги уряду на таких її компонентах: 1) підтримка стабільності багатства в періоди економічного

спаду за рахунок більш дієвої політики здійснення запозичень; 2) підтримка сектору освіти, науки, інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємств, зважаючи на низьку частку нематеріальних активів у структурі багатства, яка стає все більше важливою з точки зору джерела нагромадження капіталу; 3) підтримка інвестицій в основні фонди приватного сектору, що є одним з найбільш вагомих чинників формування багатства в Україні та джерелом його нагромадження.

Висновки

Огляд еволюції думок та ідей основоположників економічної теорії національного багатства свідчить про відмінності в його трактуванні, джерелах створення. Якщо меркантилісти провідну роль в нарощуванні капіталу віддавали зовнішній торгівлі, зокрема масовому експорту матеріальних цінностей як способу накопичення золота, срібла, промисловості, з яким і ототожнювали багатство, то фізіократи досліджували аграрний сектор як основний виробничий сектор створення «чистого продукту» та сферу розподілу. Натомість класики економічної теорії заклали сучасне розуміння сутності «національного багатства», джерелом якої виступають праця та матеріальну сферу виробництва. українські вчені ототожнюють національне багатство з матеріальними та нематеріальними ресурсами країни та виокремлюють такі структурні елементи, як людський, соціальний, природний, фінансовий капітал, резервні активи. В сучасній економічній думці також акцентується увага на людських здібностях, науці, техніці, культурі, нагромадженому виробничому досвіді суспільства, золотовалютних запасах. Тож вважаємо, що еволюція поглядів на сутність та структуру національного багатства призвела до розширення її складу та включення додаткових компонентів, які відіграють вагомую роль в нагромадженні капіталу.

Розглянуті методичні засади оцінювання національного багатства, зокрема в міжнародній та вітчизняній практиці, вказують на складність проведення такої оцінки. Це зумовлено неспіввимірністю даних для проведення аналізу, складністю обрахунку у грошовому вираженні обсягу природного, людського та соціального капіталу. Відтак, у вітчизняній практиці оцінювання науковці вказують на відсутність інформації про обсяги різного виду природного капіталу.

Додамо також, що виникають труднощі при обрахунках людського капіталу. Соціальний капітал також важко визначити. Для прикладу, у

дослідженні Світового банку «Social capital, trust, and well-being in the evaluation of wealth (English)», в якому охоплено 132 країни, представлено оцінки соціальної довіри, яку прирівнюють до багатства, хоча цей показник зазвичай не включається до національних, світових рахунків багатства та доходів. Зважаючи на вище викладене, на практиці оцінювання багатства країни проводиться з врахуванням матеріальних, нематеріальних активів, фінансових та нефінансових активів, інформація про обсяги яких міститься на офіційному сайті державної служби статистики.

В процесі оцінки динаміки та структури національного багатства України виявлено такі його основні характерні особливості формування:

- у структурі матеріальних, нематеріальних цінностей переважає обсяг основного капіталу України, натомість інші складові, особливо в період економічного спаду, зумовлюють скорочення обсягу ресурсів та можливостей, потенціалу до розвитку та зростання.

- для України характерна мала частка нематеріальних активів, а саме продуктів інтелектуальної власності, зростання яких почало відбуватися лише з 2009 року.

- зростання обсягу матеріальних та нематеріальних активів України з 2009 року за рахунок нагромадження основного та оборотного капіталу, інвестицій в основні фонди. Проте, зростання обсягів зобов'язань (кредитів, позик, акцій та інших видів участі в капіталі, інших зобов'язань) зумовили як падіння матеріальних активів, так і скорочення багатства країни.

- у структурі національного багатства України у 2013-х – 2022-х роках, простежується суттєва проблема збільшення фінансових активів через ріст чистих запозичень через ріст чистих фінансових зобов'язань, а саме: боргових цінних паперів, кредитів

- в цілому виявлено тенденцію до зростання обсягу національного багатства за 2013-2022 роки на 125 937 млн. грн., що відбувається саме завдяки збільшенню валових інвестицій в основні фонди, збільшення оборотного капіталу.

Ідентифікація елементів державної стратегії змін у структурі національного багатства, які випливають з його аналізу та виявлених проблем у формуванні, вказує на потребу у зосередженні уваги уряду на таких її компонентах: 1) підтримка стабільності багатства в періоди економічного спаду за рахунок більш дієвої політики здійснення запозичень; 2) підтримка сектору освіти, науки, інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємств, зважаючи на низьку частку нематеріальних активів у структурі багатства, яка стає все більше важливою з точки зору джерела нагромадження капіталу; 3) підтримка інвестицій в основні фонди приватного сектору, що є одним з найбільш вагомих чинників формування багатства в Україні та джерелом його нагромадження.

Список використаних джерел

- Б
- а Б
- а Баланс нефінансових активів. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
- а Б
- я Баланс фінансових активів. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
- в Бобух, І. М. Інституціональні дослідження національного багатства в контексті перехідної економіки України. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна*. 2006. Вип. 103(3). С. 73 – 78.
- ф Бобух, І. М. Оцінка національного багатства у контексті міжнародного досвіду. *Економіка і прогнозування*. 2011. Вип. 2. С. 24-39.
- н Бобух, І. М., Луцков, В. О. Визначення взаємозалежності компонентів національного багатства. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. Вип. 5. С. 68-
- я
- в В
- о В
- в Експериментальний баланс нефінансових активів за 2019 рік. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/vvp/balans/balans_u/balans_n_a_n2019_ue.xlsx
- н З
- й З
- й Квак М. В. Еволюція поглядів учених на національне багатство (XVI-XIX ст.). *Науковий вісник НЛТУ України*. 2006. № 16(6). С. 315-323.
- ц Квак, М. Внесок українських вчених у теорію національного багатства.
- с
- ц Квак, М. Національне багатство України: стан та перспективи. *Економіка управління національним господарством. Вісник ТНЕУ*. 2008. Вип. 1. С.29-
- ї
- ні
- ні
- і

Краєвський, В. М. Моделювання оцінки людського капіталу як нематеріальної складової національного багатства. *Університетські наукові записки*. 2013. Вип. 2. С. 416-423.

Кузьменко, Є. О. Національне багатство та його значення у структурі національної економіки. *Ефективна економіка*. 2010. Вип. 6.

Ляховець, О. О. Оцінка національного багатства України. *Наукові праці. Економіка*, 2010. 126(113).

Національне багатство України [Монографія] / За ред. Дорогунцова С.І. К.: РВПС України НАН України, 2005. 224 с.

Оксенюк, Т. М. Прибуток як фінансовий результат діяльності в поглядах меркантилістів і фізіократів. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012, № 2, Т. 1. С. 155-157.

Павелко, О. В. *Вчення меркантилістів про багатство й прибуток:*
п

е Смісова, В. Л. Еволюція економічних поглядів щодо господарчих інтересів в епоху Середньовіччя та мануфактурного періоду. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2016. № 2. С. 9-17.

в Топішко, О. І. Еволюція поглядів на власність: від релігійних доктрин до власичної школи. *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування*.
2

0 Травін, В. В. Особливості формування структури національного багатства. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю й аналізу*. 2007. Вип. 3 (9). С. 179-194.

а Шумська С. С. Національний капітал України: оцінки й тенденції. *Економіка і прогнозування*. 2006. Вип. 4. С. 23-37.

№ Шумська, С. С. Національне багатство України у вимірі показників ЄНР. *Фінанси України*. 2012. Вип. 4. С. 27-40.

Ф Яковенко, Р. В. Сутність та структура національного багатства.

Ы

я

џ

к

H

a

m

i

l

t

o

n

K

.

E

.

,

H

e

l

l

i

w

e

l

l

J

.

F

.

Ім'я користувача:
Економічної теорії Журба Тетяна

Дата перевірки:
16.05.2024 14:05:13 EEST

Дата звіту:
16.05.2024 14:15:52 EEST

ID перевірки:
1016256341

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

ID користувача:
100005720

Назва документа: Корсун Є.М._Факторний аналіз національного багатства країни

Кількість сторінок: 56 Кількість слів: 11460 Кількість символів: 84544 Розмір файлу: 185.26 KB ID файлу: 1016043476

15.3%

Схожість

Найбільша схожість: 2.84% з Інтернет-джерелом (<http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/economy/2010/126-113-1.pdf>)

1 481 .Сторінка 58

Джерела з Бібліотеки 368 .Сторінка 63

Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0%

Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи